

Goed taalonderwijs vraagt om een woonkamerschool

Een interview met taalexpert Carolien Frijns over haar visie op wat sterk taalonderwijs inhoudt en hoe dit vorm krijgt in de klas.

In 'De vliegtuigklas. Naar sterk taalonderwijs op de basisschool' schrijf je over 'het willen weten met een missie'. Vertel eens wat die missie voor jou inhoudt?

"Als ik een onderzoek opstart of meewerk aan een onderzoek dan vind ik het voor mijzelf belangrijk dat ik het onderzoek, direct of indirect, kan kaderen binnen gelijke onderwijskansen. Dat we middels het onderzoek in elk geval iets te weten komen voor de klaspraktijk. Dat we daarvoor kunnen bijdragen aan het dichten van de kloof tussen kinderen uit lagere sociaaleconomische klasse en kinderen uit de middenklasse en hoger. Dus voor mij persoonlijk zit daar echt mijn motivatie."

Hoe kunnen we ervoor zorgen dat het effect van sociaaleconomische status op schoolsucces niet meer relevant is?

"Als we naar grote studies kijken hier in Vlaanderen dan zien we dat die kloof toch nog niet kleiner is geworden. We hebben veel geld gepompt in extra remediëring. Aan de andere kant is er ook onderzoek gedaan naar sociaal kapitaal. Het onderzoek laat zien dat de inzet op sociaal kapitaal drie tot vijf keer meer effect heeft op taal dan enkel financieel kapitaal. Ook op scholen met kinderen met minder baggage. We hebben de neiging om remediëring op te zetten in de klas of daarbuiten. Dat is logisch omdat men denkt dat je zo impact hebt op de leerresultaten. Maar nu zien we dat die sociale weg indirect ook heel veel impact heeft. Soms zelfs nog meer. Dus de vraag is eigenlijk: hoe inves-

teren we die middelen dan? Ik vraag me af of we niet nog sterker kunnen inzetten op het creëren van een sociaal vangnet. Ik vermoed dat we daar de laatste jaren wel meer aandacht voor hebben maar structureel gezien misschien nog te weinig om daar echt een effect op te hebben. Er zijn scholen die daarin al zeer sterk zijn. Hun verhalen kunnen we nog meer delen."

Sociaal kapitaal gaat over sociale relaties die gekenmerkt worden door vertrouwen. In je boek 'De vliegtuigklas' geef je voorbeelden van hoe je kunt inzetten op sociaal kapitaal op school. Je geeft in het boek ook antwoord op de vraag of de school meer een thuis kan worden, een 'woonkamerschool' als het ware om taal maximaal te stimuleren. Hoe ziet de ideale 'woonkamerschool' er volgens jou uit?

"Dat antwoord staat niet vast. Dat is afhankelijk van wat de kinderen, de ouders, en de leerkrachten nodig hebben. Ik denk wel dat er een aantal algemene ingrediënten zijn voor een woonkamerschool. Ik denk ten eerste aan nabijheid, een vertrouwensrelatie met de leerkracht. We zien dat vaak als iets apart. Een vertrouwensrelatie is pedagogisch en dan moeten we ook nog aan taal werken. We zien in recent onderzoek naar taalverwerving dat we als mens een soort van interactief instinct hebben. En dat sociale relaties taalverwerving kunnen aanzwengelen. Dus zelfs als je denkt dat je niet echt met taal bezig bent maar met iets pedagogisch dan ben je vaak toch nog wel indi-

rect met taal bezig. Dus die nabijheid lijkt me een heel belangrijk ingrediënt.

Het tweede ingrediënt is het kijken naar de kinderen. Waar worden ze warm van? Vaak zijn dat dingen die niet in het handboek staan, want een handboek is gericht op een soort van gemiddelde leerling die de makers in hun hoofd hebben of hebben zien opgroeien in hun omgeving. Maar als je ziet dat een leerling super geïnteresseerd in iets is dat toevallig niet in het handboek staat, dan is het wel slim om daarop in te spelen. Ik heb een les geobserveerd in een klas waar ze aan het lezen waren over het wassenbeeldenmuseum. Een van de kinderen werd daar super enthousiast over. De leerling kwam met de vraag hoe je zo'n wassenbeeld kunt maken. De leerkracht had dat snel door en zei: "Dat gaan we uitzoeken en kijken of we komende week zelf zo'n museum kunnen oprichten." Dan ben je vanzelf met veel taalvaardigheid bezig. Opzoeken hoe dat moet, welk materiaal je daarvoor kunt gebruiken, mensen uitnodigen. Dat stond allemaal niet in het handboek, maar de leerlingen liepen wel over van enthousiasme."

Jouw promotieonderzoek heeft bijgedragen aan de verfijning van 'de drie cirkels van een krachtige taalleeromgeving'. Wat heeft jouw onderzoek bijgedragen aan dit model?

"In het midden van het model stond al 'ondersteuning door interactie'. We hadden al wel een globaal idee van hoe die interactie eruit moest zien, maar we wisten dat nog

niet precies. Uit kwalitatief onderzoek is gebleken dat leerkrachten onbewust meer gesloten gesprekken voeren met kinderen die minder bagage hebben of van wie ze verwachten dat ze minder sterk zijn. Dat er ‘makkelijke’ vragen worden gesteld aan leerlingen van wie de leerkracht het vermoeden heeft dat de leerling de vraag gemakkelijk kan beantwoorden. En dat er vaker denkontwikkende vragen gesteld worden aan kinderen die taalvaardiger zijn en een hogere sociaal economische status hebben. We wisten nog niet hoe die verschillende manieren van interacties samenhangen met taalvaardigheid. Ik heb onderzocht welke type gesprekken je kunt linken aan de vooruitgang op het vlak van taalvaardigheid voor kinderen die eigenlijk helemaal nog niet zo sterk zijn. Welk soort gesprekken bij specifiek die doelgroep zorgen voor meer taalvaardigheidsontwikkeling gedurende een schooljaar.

We zagen drie interactiestijlen terugkomen in de klassen die we onderzocht hebben. Dat waren klassen met kinderen met een lage taalvaardigheid en met een Turkse achtergrond. We zagen dat alle interactiestijlen wel winst opleverden. Er ging niemand achteruit. Maar we zagen wel dat kinderen die meer open vragen kregen meer vooruit gaan op het vlak van taalvaardigheid dan kinderen die vooral schoolse gesloten vragen krijgen zoals: ‘Hoeveel konijnen zie je hier op de prent?’ Denkontwikkende vragen zoals: ‘Hoe zouden we dit probleem kunnen oplossen?’, ‘Wat denken jullie?’, ‘Hoe zouden we dit kunnen aanpakken?’, zorgen dus voor meer taalvaardigheidsontwikkeling bij specifiek die doelgroep. De conclusie is dat vooral de actieve productieve interactie het meest oplevert. Deze interactiestijl kenmerkt zich door veel open vragen, veel inbreng van kinderen en veel feedbackmogelijkheid. Dat wil niet zeggen dat je nooit een gesloten vraag mag stellen, want soms zijn die wel gewoon handig natuurlijk. Bijvoorbeeld als je kennis wilt controleren. Maar het gaat eigenlijk eerder om het idee van hoe groot het aandeel procentueel gezien is

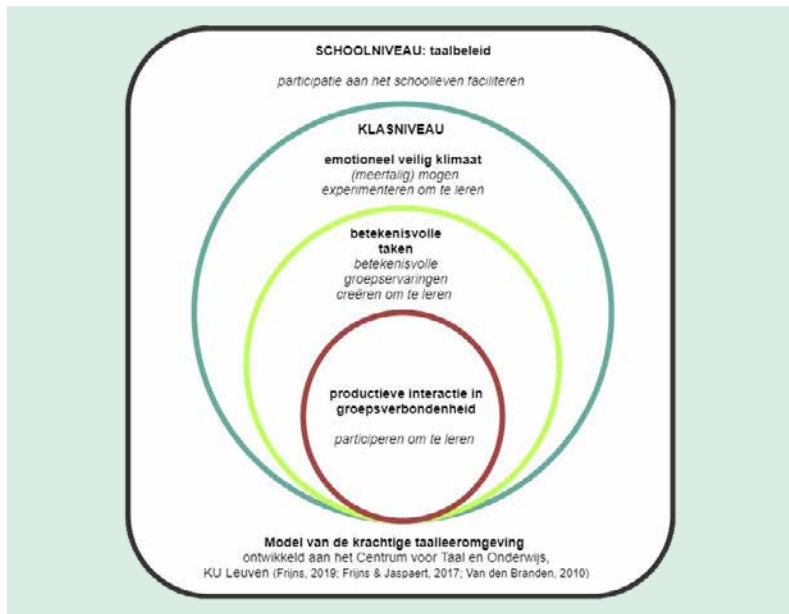

van die interactie in je interactiestijl. Het tweede dat we hebben toegevoegd aan het model van een krachtige taalleeromgeving is de groepsverbondenheid. Dat de klas een groep vormt waarin geleerd kan worden en waarin kinderen zich veilig voelen. Groepsverbondenheid en warme of responsieve leerkracht-kindrelaties zorgen ervoor dat de taalverwervingsmotoren aangezwengeld kunnen worden.”

Er zijn methodes die kleuters op een expliciete manier 3000 woorden aanleren. Hoe kijk jij aan tegen deze expliciete manier van taalverwerving versus de impliciete manier waarop kinderen taalvaardiger worden binnen de actief-productieve interactiestijl?

“Als we kijken naar het oudste leersysteem dan is dat het impliciete systeem. Het is een systeem dat best wel efficiënt is. Zo heb je de eerste fundamenteën van de moedertaal geleerd. Later komt dat expliciete leren erbij als kinderen ouder worden. De kinderen pikken ongetwijfeld woorden op door middel van expliciet leren, maar om vloeiend te worden heb je veel spreekansen binnen echte gesprekken nodig. Je hebt beide manieren van leren nodig in een betekenisvolle context. En we zien dat de school als instituut

niet geneigd is om vaak in te zetten op dat impliciete leren. De vraag is dus hoe we zowel impliciet als expliciet leren een plaats kunnen geven in de school. Impliciet leren wordt vaak vergeleken met een boom: die groeit in een vruchtbare omgeving met voldoende licht, lucht en nevenbeplanting. Expliciet leren is eerder zoals een huis, zei mijn promotor wijlen Koen Jaspaert altijd, waarbij de leraar stukjes taal aanreikt. De kunst is nu om beide, een boomhut dus, in de school te brengen. En taakgericht onderwijs of de krachtige taalleeromgeving biedt daarop een antwoord. Het wil natuurlijke processen van taalleren (de boom dus) een plaats geven in de school, waarbij betekenisvolle activiteiten een grote rol spelen. Die roepen overigens ook meteen meer eigenaarschap op dan een typische invuloefening voor taal. Bovendien weten we dat dergelijke activiteiten en denkontwikkende gesprekken daarover gepaard gaan met de ontwikkeling van een positief zelfbeeld bij kinderen. Zeker voor kwetsbare kinderen is dat van onschatbare waarde. Hoe je dat aanpakt, expliciet én impliciet leren? Als je merkt dat een leerling in een betekenisvolle activiteit en een spontaan gesprek iets niet begrijpt dan kun je dat gewoon oplossen

door het uit te leggen, dus door het te expliciteren. Maar als je enkel expliciet wil werken dan denk ik dat je in de problemen gaat komen om echt vloeiend te kunnen worden. We hebben veel oefenkansen nodig en denkontwikkende gesprekken. We weten dat de denkontwikkende gesprekken ook positief zijn voor het zelfbeeld van de kinderen: het kind voelt dat het een rol heeft in de groep als het een idee inbrengt. De leerkracht doet vervolgens ook daadwerkelijk iets met het idee. Het kind wordt gehoord en gezien.”

Wat wil jij als docent dat jouw studenten onthouden voor de rest van hun leven?

“Ik hoop dat ze gaan inzetten op het voeren van kwaliteitsvolle gesprekken en op betekenisvolle activiteiten. Als grap zeg ik tegen mijn studenten: “Als ik je ooit later tegenkom op een school en ik zie je een onnozele invuloefening doen over taal, dan moet je echt een grote pint voor mij betalen want dat gaat gewoon niet hè.”

Als studenten in het werkveld komen dan krijgen ze te maken met de gewoontes van de school en die zijn misschien anders dan hoe ze het geleerd hebben. Het vraagt dan wel wat zelfvertrouwen om te onderzoeken hoe het ook anders zou kunnen. Ik benoem expliciet in de hoorcolleges: ‘Je gaat nu stage lopen en je mag experimenteren en wij staan achter je.’ Ik hoop dat ze voelen dat ze daarbij ook echt fouten mogen maken.

Als de studenten vasthouden aan de methode die ze van hun mentor krijgen, ook als het niet goed werkt, dan stel ik ze de onnozele vraag: “Wie kent jouw klas beter? Is dat die methode of ben jij dat of de mentor?” Dan moeten ze vaak lachen. Een handboek gaat uit van een bepaald stramien en dat wil niet zeggen dat het verkeerd is, maar als leerkracht ken je de kinderen zelf super goed. Dus als je doorhebt dat het voor jouw groep kinderen niet werkt dan moet je dat stramien durven loslaten, dezelfde doelen meenemen en het op een andere manier doen. Ik vind het heel belangrijk dat de studenten niet alleen leren hoe je een les begrijpend lezen moet geven, maar vooral ook wat daar allemaal achter zit en waarom, zodat ze flexibel kunnen inspelen op een klas die steeds verandert en kinderen die andere behoeften hebben.”

- i** Eva Köhler is leerkracht en taalcoördinator op basisschool De Archipel te Amsterdam
- Carolien Frijns is postdoctoraal onderzoeker en lerarenopleider aan de Arteveldehogeschool. Ze werkte zeven jaar aan het Centrum voor Taal en Onderwijs, KU Leuven, waar ze promoveerde op onderzoek bij anderstalige kinderen.